

Nr 321.

Av herr **Rydén**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för beredande av nya lokaler för naturhistoriska riksmuseets etnografiska avdelning m. m.

För de flesta kulturellt intresserade personer i vårt land torde regeringens proposition nr 244 angående åtgärder för beredande av nya lokaler för naturhistoriska riksmuseets etnografiska avdelning m. m. ha kommit som en djup besvikelse. Under senaste mansåldern har genom uppoffringar av forskningsresande, missionärer, enskilda mecenater och många andra intresserade sammanbragts i Stockholm en av de i flera hänseenden dyrbaraste etnografiska samlingar, som finnas i Europa. Genom vidriga omständigheter ha dessa samlingar under årtionden och trots en fortgående tillväxt i stor utsträckning icke varit tillgängliga vare sig för forskning eller andra studiesyften. Förvaringen har delvis varit sådan, att fara förefunnits för samlingarnas bestånd.

Ställningen har snarare förvärrats än förbättrats, sedan samlingarna fått en ung och nitälskande föreståndare, som ställt såsom sin livsuppgift att av dem skapa en institution, harmonierande med föremålets vetenskapliga och kulturella värde och ägnad att göra samlingarna levande och tillgängliga. Redan vid början av denna sin gärning ställes han nu inför utsikten att för obestämd tid få samlingarna magasinerade i de övergivna dragonkasererna å norra Djurgården, sedan staten tvingat till en brådstörtad avflyttning från de nuvarande anspråklösa lokaler, där dock *någon* möjlighet funnits för samlingarnas tillgängliggörande.

Inom historiskt och etnografiskt intresserade kretsar ha dessa framtidsutsikter utlöst en våg av besvikelse och bitterhet. Jag tillåter mig som ett uttryck för denna stämning återgiva det huvudsakliga av vad den frejdade forskningsresanden greve Eric von Rosen skrivit i en stor huvudstadstidning under rubriken »Staten som kulturskyddare».

»Då naturhistoriska riksmuseet erhöll sitt ståtliga och ändamålsenliga byggnadskomplex ute vid Frescati, fick dess etnografiska avdelning stanna kvar i sina gamla trånga och mörka lokaler vid Vallingatan. Orsaken härtill var, att etnografiska avdelningens dåvarande föreståndare, professor Hjalmar Stolpe, med rätta ansåg, att ett etnografiskt museum såsom innehållande kulturhistoriska samlingar ej borde sammankopplas med de naturhistoriska museerna vid Frescati utan rätteligen borde få sin plats i närheten av våra övriga kulturhistoriska museer. Det var professor Stolpes avsikt söka få

statsmakterna med på att uppbygga ett i allo tidsenligt etnografiskt museum någonstades i Stockholms östra delar.

Till oöverskådligt men för den etnografiska vetenskapen avled Hjalmar Stolpe, »den allmänna etnografiens fader i Sverige», innan han hunnit få sin museifråga i hamn. Etnografiska museets tidvis vidriga öden efter professor Stolpes död intill den tidpunkt, då professor Gerhard Lindblom blev tillförordnad chef och därefter ordinarie föreståndare för museet ifråga, anser jag mig i detta sammanhang ej böra vidröra. Jag vill blott framhålla, att det är i hög grad glädjande, att riksmuseets etnografiska avdelning just nu, då museets läge är så vanskligt, äger en så skicklig och allmänt uppskattad styresman som professor Lindblom.

Vid nu pågående riksdag kommer, som pressen redan omnämnt, etnografiska museets byggnadsfråga att behandlas. Om museets samlingar på fullt effektivt sätt skola kunna vårdas och inom de närmaste åren komma vetenskapen och allmänheten till godo som studie- och folkbildningsmaterial, synes emellertid helt och hållet bliva beroende av riksdagens initiativ och handlingskraft. Kungl. Maj:t har nämligen i sin proposition »angående åtgärder för beredande av nya lokaler för naturhistoriska riksmuseets etnografiska avdelning» visat en högst märklig brist på förståelse för de kulturella värden, som de etnografiska samlingarna representera. Med förvåning erfar man, att en medlem av en regering i ett kulturland ansett sig i stånd att framlägga en dylik proposition. De försäkringar om uppskattning av etnografiska museets dyrbara samlingar, som här och var skymta fram i propositionen i fråga, visa sig nämligen till större delen vara av platonisk karaktär.

Att Kungl. Maj:ts proposition beträffande etnografiska museet har blivit så otillfredsställande beror delvis på en annan byggnadsfråga, nämligen historiska museets. Saken är den, att historiska museet, som redan är i besittning av stora utställningslokaler, dock sedan flera år tillbaka börjat få det trångt om utrymmet, varför det naturligtvis är önskvärt att snart få detta museums lokalfråga nöjaktigt löst. Historiska museets förespråkare inom regeringen hava tydligen fruktat, att riksdagen möjligen skulle bliva njuggare beträffande anslag till historiska museets nybyggnader, om Kungl. Maj:t för etnografiska museets räkning av riksdagen äskade ett anslag av den storlek, som byggnadsstyrelsen i samråd med professor Lindblom först föreslagit. Att så är förhållandet, d. v. s. att Kungl. Maj:ts lindrigast sagt styvmoderliga behandling av etnografiska museets anslagskrav är beroende av dylika farhågor, framgår med all önskvärd tydlighet av en passus på sid. 30 i den kungl. propositionen; där står nämligen, »det har synt mig angeläget att ej genom ett forcerat museibyggande och därmed följande belastning å åttonde huvudtiteln äventyra den snara lösningen av historiska museets byggnadsfråga».

Vad innebär då Kungl. Maj:ts proposition angående etnografiska museet? Jag skall här nedan söka att i korthet giva läsaren en föreställning härom.

I enlighet med professor Lindbloms av vetenskapsakademien genom en särskild skrivelse till Kungl. Maj:t kraftigt understödda begäran om att en

del av dragonkasernområdet vid Ladugårdsgårde måtte för all framtid upplåtas för etnografiska museets behov, har Kungl. Maj:t nu insett ohållbarheten av sitt första förslag, att därstädes blott *provisoriskt* upplåta magasinerings- och tjänstelokaler för museet. Kungl. Maj:t har nämligen i den till riksdagen avlämnade propositionen gått med på att föreslå riksdagen, att en viss del av detta område jämte där befintliga byggnader må för all framtid reserveras för etnografiska museet. Så långt är allt gott och väl, och man tycker kanske, att etnografiska museet om tomten blott reserveras gott kan vänta något år med byggnadernas iordningställande. Ett sådant av hänsyn till historiska museets byggnadsfråga uppkommet dröjsmål med att bygga ett etnografiskt museum kunde möjligen anses motiverat, om etnografiska museet tillsvidare hade fått disponera sina huvudlokaler vid Vallingatan, men nu tillstöter den märkliga omständigheten, att staten redan till hösten uppsagt etnografiska museet från dessa lokaler. Under sådana förhållanden *måste ju etnografiska museets lokalfråga åka upp i första planet, då ju detta museum genom statens egna åtgärder blir försatt i ett läge så ogynnsamt, att det ej kan jämföras med historiska museets, ja ej ens med något annat europeiskt statligt museums.*

Som sagt, etnografiska museet har blivit uppsagt till avflyttning från sina huvudlokaler Vallingatan 1, och alla i dessa lokaler befintliga, utställda eller magasinerade samlingar måste vara transporterade från museet i så god tid, att byggnaderna kunna vara nedrivna senast den första oktober 1930 för att giva plats för riksförsäkringsanstaltens nya palats. Så snart etnografiska museets styresman, professor Lindblom, genom remisshandlingar erfor, att det ursprungligen var Kungl. Maj:ts avsikt att av riksdagen blott äska en summa av 100,000 kronor, avsedd för *en provisorisk magasinering* av museets ytterst dyrbara och ömtåliga samlingar, inlämnade han till vetenskapsakademien en skrivelse, i vilken han på ett synnerligen klart och övertygande sätt visade, att en dylik provisorisk magasinering, av den art Kungl. Maj:t först ansett lämplig, *ej blott skulle göra museets samlingar otillgängliga för forsknings- och studieändamål utan även försvåra, ja, i vissa fall omöjliggöra värden av desamma.*

Professor Lindblom begärde därför, att vetenskapsakademien skulle till Kungl. Maj:t framhålla behovet av nödvändiga anslag ej blott för att rädda samlingarnas bestånd utan även för att möjliggöra, att dessa samlingar genom en museal anordning kunde inom de närmaste åren komma vetenskapen och folkbildningen till godo. Vetenskapsakademien avgav efter en noggrann prövning av förhållandena ett mycket kraftigt utlåtande i frågan. Akademiens skrivelse till Kungl. Maj:t har följande talande ingress: »Vetenskapsakademien har ej kunnat undgå att med djup betänksamhet taga del av de åtgärder, vilka från byggnadsstyrelsens¹ sida planeras med hänsyn till riksmuseets etnografiska avdelning, och akademien har under full anslutning till föreståndarens för nämnda museiavdelning skrivelse ansett sig

¹ Enligt vad som senare framgår i denna artikel kan ej byggnadsstyrelsen göras ansvarig för det till riksdagen framlagda förslaget.

böra genom ett eget uttalande ytterligare belysa och stödja de av honom framförda önskingarna.» Professor Lindblom har i sin skrivelse framlagt en på basis av byggnadsstyrelsens beräkningar uppgjord plan för omändrandet av vissa av dragonområdets byggnader, så att dessa kunna tjäna som betryggande musei- och magasinslokaler. För detta ändamål är under budgetåren 1930/1931 samt 1931/1932 en summa av tillhoppa 310,500 kronor erforderlig, för 1932/1933 237,500 kronor, för 1933/1934 175,000 kronor och för 1934/1935 250,000 kronor. Därtill kommer en post på cirka 77,000 kronor för arvoden, oförutsedda utgifter m. m., summa summarum 1,050,000 kronor. Detta förslag utgör de *minimianspråk*, som etnografiska museets föreståndare framlagt för att vara i stånd att trygga sitt museums existens som museum och säkerställa samlingarna från genom olämplig magasinering åstadkommen skada. I genomsnitt gör detta 210,000 kronor per år under fem års tid, och skulle man kunna tycka, att detta relativt blygsamma anslagskrav ej borde avskräckt Kungl. Maj:t från att framlägga det inför riksdagen.

Att Kungl. Maj:t trots professor Lindbloms och vetenskapsakademiens förkrossande argumentering dock vidhåller sitt beslut, att ej nu av riksdagen äska anslag för de närmaste åren till ett successivt iordningsställande av en del av dragonkasärnområdets byggnader till ett etnografiskt museum, utan blott beträffande kommande års anslag uttalar en from önskan, hoppas jag kommer att bringa krafter inom riksdagen i rörelse, vilka kunna taga sig an museets sak.

I detta sammanhang bör kanske påpekas, att de av etnografiska museets samlingar, som av utrymmesskäl ej kunna förvaras i museets huvudlokaler i Vallingatan 1 (nämligen de i Vallingatan 2 och Västra Trädgårdsgatan 10), bliva husvilla, då de förstnämnda lokalerna mycket snart behövas av Tandläkareinstitutet, och de senare måste inom ett eller två år utrymmas på grund av Hamngatans breddning. Det är därför av vikt, att riksdagen redan i år beslutar om anslag för betryggande även av dessa samlingars överförande och exponering i de nya lokalerna å dragonkasärnområdet. Kungl. Maj:ts uttalande om önskvärdheten av att museets byggnadsfråga må bli löst genom att riksdagen under kommande år successivt beviljar anslag är givetvis ej tillräckligt betryggande.

Som ett visserligen obetydligt men ganska belysande exempel på Kungl. Maj:ts njugghet mot etnografiska museet må vidare nämnas en detalj ur propositionen ifråga. Beträffande museets nuvarande magasinslokaler i Vallingatan 2 framhåller ecklesiastikministern, att, i likhet som de föregående åren, ett belopp av 1,750 kronor är behövt för uppvärmning, städning m. m. av dessa lokaler. Statsrådet erkänner vidare, att han utgått ifrån, att lokalerna ifråga skulle kunna utrymmas under 1930, och att han därför ej äskat det behövlige anslaget till deras uppvärmning. Då det blev klart för herr statsrådet, att ett utrymmande av ifrågavarande lokal ej kunde verkställas vid den tidpunkt, han antagit, reparerar han ej sitt misstag genom att öka museets övriga anslag med denna summa utan söker göra gällande, att den för ifrågavarande uppvärmning m. m. nödvändiga summan bör kunna

täckas av de medel, som museiföreståndaren inbesparar genom att »museets samlingar under budgetåret 1930/1931 icke kunna vara tillgängliga för allmänheten». Professor Lindblom har nu verkställt ett överslag beträffande storleken av de besparingar, som åsyftas i den kungl. propositionen, och funnit dem belöpa sig till i runt tal 150 kronor om året. Dessa 150 kronor vill Kungl. Maj:t således, att museiföreståndaren skall få att räcka till att bestrida en utgiftspost, vars ordinarie storlek är 1,750 kronor. Enda möjligheten för professor Lindblom att lösa detta kvistiga matematiska problem är att, då anslag till uppvärmningen saknas, låta byggnadsstyrelsen bestrida kostnaderna härför.

Den här anförda detaljen av propositionen ställer sannerligen i blytlysning det sätt, varpå Kungl. Maj:t gått tillväga, då det gäller att tillgodose etnografiska museets intressen.

Slutligen vill jag anföra några uttalanden beträffande de samlingar, som, om Kungl. Maj:ts proposition ifråga av riksdagen i oförändrat skick bifalles, kunna bli dömda till magasinering på obestämd tid, utan nytta för vare sig vetenskap, konst eller folkbildning. De anförda citaten äro dels hämtade ur skrivelser till etnografiska museets föregående föreståndare, professor C. V. Hartman, dels utgöra de utdrag ur i pressen synliga artiklar beträffande etnografiska museet. Av utrymmesskäl har naturligtvis endast en bråkdel av det tillgängliga materialet kunnat medtagas.

På följande synnerligen kraftiga sätt underströko redan de i Stockholm under 1916 församlade musiemännen vikten av en snar lösning av etnografiska museets byggnadsfråga:

»Undertecknade Skandinaviska Musiemän, som under våra oförgätliga mötesdagar i Stockholm mottagit de starkaste intryck av vad som göres för att åt konsten, arkeologien och etnografien skapa goda museala förhållanden, utan vilka det icke är möjligt att för vetenskap och allmänbildning tillgodogöra museernas skatter, hava med verklig sorg konstaterat det hart när förtvylade läge, i vilket de hopade utomeuropeiska etnografiska samlingarna befinna sig. Vi uttala härmed såsom vår övertygelse att en snar lösning av lokalfrågan för det etnografiska museet i Stockholm är en av de i närvarande stund mest brännande av alla skandinaviska museifrågor. Stockholm den 2 juni 1916.»

Undertecknat av 22 mötesdeltagare, bland vilka märkas nordens främsta musiemän och forskare. (Sv. D. 8/6 1916.)

Rickard Berghs slutkläm i en skrivelse av den 2 maj 1916 till professor C. V. Hartman lyder:

»Det är min livliga förhoppning, att svenska staten måtte snarast inse sin ofrånkomliga förpliktelse i fråga om etnografiska museet och dess här berörda, betydande skatter.»

Rektorn för tekniska högskolan, professor Magnell, uttalade 1916 bland annat följande om de etnografiska samlingarnas betydelse för de tekniska vetenskaperna:

— — — »Särskilt för studiet av de tekniska vetenskapernas utveckling är det av icke ringa betydelse att för dessa samlingar (etnografiska museets)

beredes lokaler så pass rymliga, att ett studium av de primitiva folkens fundamentala uppfinningar och deras vidare utveckling kan äga rum. Ett sådant studium har helt visst icke blott antropologiskt-vetenskapligt intresse, utan det kan säkerligen i många fall inleda den moderna teknikens tankegångar på vägar, som annars skulle förblivit obeträdda och som kunna leda till för kulturen viktiga resultat.»

Ur ett uttalande av två av folkundervisningens främsta målsmän, nämligen dåvarande överdirektörerna för folkskoleöverstyrelsen och läroverksöverstyrelsen B. J:n Bergqvist och August Falk är följande hämtat. Skrivelsen är daterad den 4 maj 1916.

»Vi få såsom vår mening uttala, att vi, med hänsyn till vikten av att den etnografiska avdelningens stora och rika, för allmänheten nu endast delvis tillgängliga kulturskatter måtte kunna i så mångsidigt och representativt urval som möjligt utställas och därigenom också i betydligt större utsträckning än hittills tillgodogöras undervisningen vid våra läroanstalter, skulle finna det i hög grad önskvärt, att åt den etnografiska avdelningen måtte snarast möjligt beredas utrymme.»

I en i Social-Demokraten av den $\frac{1}{2}$ 1930 införd, utmärkt artikel rörande etnografiska museet har riksdagsman Fredrik Ström framhållit, att det är alldeles riktigt, vad som i Social-Demokraten yttrades 1928 av den framstående musiemannen intendenten G. J:son Karlin, skaparen av kulturhistoriska museet i Lund:

»Vår enligt min mening mest brännande museifråga är det etnografiska museets. Den artar sig rentav till en europeisk skandal.»

Men denna sorgliga historia måste förhindras bli en verklighet, tillägger direktör Ström, och undertecknad hoppas innerligt, att han må bli sannspådd.

Etnografiska museets lokalfråga har för övrigt tidigare upprepade gånger behandlats i pressen och det med särskild kraft under museets utställning i Liljevalchs Konsthall i januari 1927. Flera av huvudstadens tidningar yrkade då på snar lösning av byggnadsfrågan: Svenska Dagbladet och Stockholmstidningen i enquéter, i vilka en rad framstående personer yttrade sig samt Dagens Nyheter i ledare.

Albert Engström har, på ett ypperligt och för honom synnerligen karaktäristiskt sätt, yttrat sig beträffande önskvärdheten av ett nytt etnografiskt museum. Av hans uttalande, som infördes i Svenska Dagbladet den 12 augusti 1916, må följande anföras:

»Om man icke anser sig böra taga hänsyn forskningsresandena, som offrat arbete och i många fall livet för att få dessa folkuppfostande samlingar till stånd — — — borde man betänka, att den moderna vetenskapen behöver samlingarnas biologiska material, att de ge konstens utövare möjligheter att dyka ned i och höja sig upp till den enkla ornamentikens och plastikens begrepp, att de äro ägnade att ge svenska folket inblick i andra folks sjäsliv, kultur och historia för att därigenom förstå sig självt. Ej heller borde man förglömma, att dessa samlingar kunde befordra många rent praktiska ändamål, såsom textilkonst, att de med ett ord äro ett folkbildningsmaterial av viktigaste art — — —. Frågan (etnografiska museets) kräver snar lösning, då olämplig maganisering hotar att förstöra väsentliga delar av samlingarna.

Lösningen av etnografiska museets lokalfråga är en hederssak för landet och huvudstaden. Redan ha museimän och pedagogiskt intresserade yttrat sig i denna riktning. Här vilja vi konstnärer instämma och ytterligare framhålla samlingens oskattbara värde för våra studier.»

Till svar å Albert Engströms vädjan hade icke mindre än 85, säger och skriver åttiofem, svenska kulturpersonligheter i tillstyrkande skrivelser insänt sina namnteckningar. Bland dessa märkas bland annat: Anders Zorn, Bruno Liljefors, Carl Larsson, Oscar Björek, Christian Eriksson, Ragnar Östberg, Emil Österman, Carl Milles, Gustaf Cederström, Sigurd Curman och Ivar Tengbom.»

Så långt greve von Rosen! Samma stämning utläses också ur d:r Sven Hedins i Dagens Nyheter den 1 april publicerade artikel om etnografiska museet.

Varken den ene eller andre författaren torde kunna misstänkas för att av partipolitisk inriktning söka sak med den regering, som bär ansvaret för propositionen i fråga. Tvärtom torde inläggen få anses representativa för den stämning, vilken — oberoende av alla partigränser — framkallats av de utsikter, som propositionen upprullar.

Så vitt jag kan bedöma, synas inga verkligt bärande skäl kunna anföras för den reserverade hållning, som regeringen intagit till etnografiska museets byggnadsfråga. Byggnadsstyrelsens första förslag (propositionen sid. 5—10) gav en permanent lösning av byggnadsfrågan, med vilken avdelningsföreståndare och vetenskapsakademien i stort sett synes ha varit tillfreds. Mot det projekt, som regeringen sedermera anbefalldes byggnadsstyrelsen att utarbeta (sid. 11—13), har en helt enkelt tillintetgörande kritik riktats av nyssnämnda målsmän för institutionen i fråga. Ur departementschefens yttrande lär ingen annan än den i de djupaste hemligheterna invigde kunna söka någon klarhet om vilket öde, som egentligen tillärnas vårt etnografiska museum. Någon vill måhända ur orakelspråket utläsa en antydning om att de nu föreslagna åtgärderna utgöra *inledningen* till ett definitivt ordnande framdeles av byggnadsfrågan. Andra, som ha i minnet det sannskyldiga *olycksöde*, som vilat över samlingarna i fråga, fråga sig med bestörtning, om man nu står inför början till en ny period av magasinering, kanhända delvis förstörelse av samlingarna.

Efter min uppfattning vore det en angelägenhet av högsta vikt, att riksdagen nu toge bestämd ställning till byggnadsfrågan. Två fullt utförda utredningar föreligga i propositionen — båda avseende byggnadsfrågans permanenta lösning. Den ena är *byggnadsstyrelsens* av den 27 november 1929, den andra av föreståndaren för etnografiska avdelningen, *professor G. Lindblom*. Efter vad jag inhämtat, bygga den sistnämnda utredningens summor på byggnadsstyrelsens kostnadsberäkningar men inrymma därjämte anslag av 150,000 kronor för skåp och montrar m. m. Väsentliga skillnaden mellan de båda förslagen är, att byggnadsstyrelsen räknar med ett förstagångsanslag av 300,000 kronor, medan Lindblom i en förtvivlad situation sökt göra upp en byggnadsplan om fem år och ett förstagångsanslag av det i statsverkspropositionen beräknade beloppet 100,000 kronor.

Ur institutionens synpunkt och i det nödläge, vari den försatts, vore det helt visst mest motiverat, att riksdagen följde byggnadsstyrelsens förslag och genom anvisande av 300,000 kronor gäve möjlighet till en arbetstakt, som undanröjde de värsta olägenheterna av museets förflyttning. I första hand tillåter jag mig framställa yrkande härom. För den händelse emellertid det budgetära läget anses nödvändiggöra anslaget begränsning för nästa budgetår till allenast 100,000 kronor, anser jag mig böra subsidiärt yrka bifall till den av professor Lindblom utarbetade byggnadsplanen.

Självfallet har jag vid avfattandet av denna framställning icke bortsett från andra museala byggnadsfrågor, som i propositionen omnämnas. Och särskilt är jag angelägen att betona den stora vikten av att historiska museet skyndsamt kommer till utförande i enlighet med den mening, som kom till uttryck i fjolårets riksdagsbeslut. Men etnografiska museet har genom den framtvingade avflyttningen försatts i ett läge, som numera nödvändiggör, att även dess byggnadsfråga ofördröjligen blir löst.

Under hänvisning till vad ovan anförts tillåter jag mig vördsamt hemställa, att riksdagen måtte

dels — — (lika med Kungl. Maj:t),

dels ock för påbörjande av iordningställandet av lokaler för avdelningen enligt i huvudsak det av byggnadsstyrelsen den 27 november 1929 framlagda förslaget samt förflyttning till de nya lokalerna av avdelningens samlingar m. m. för budgetåret 1930/1931 anvisa ett extra reservationsanslag av 300,000 kronor.

Därest sistnämnda yrkande icke skulle vinna bifall, yrkas subsidiärt,

att riksdagen måtte för iordningställande av lokaler för avdelningen i fråga m. m. i huvudsaklig anslutning till den av avdelningens föreståndare den 12 februari 1930 uppgjorda planen bevilja ett anslag av 1,050,000 kronor samt därav för budgetåret 1930/1931 anvisa ett extra reservationsanslag av 100,000 kronor.

Stockholm den 31 mars 1930.

Värner Rydén.